

سبک زندگی شهروندان تهرانی در ماه محرم

زهره سروش فر^۱

جلسه‌ای با عنوان «سبک زندگی شهروندان تهرانی در ماه محرم» در روز شنبه دهم آبان ماه با حضور آقایان غلامرضا مقدم، علی حاتمی و رضا رستمی خزائی در گروه دین انجمن جامعه‌شناسی ایران تشکیل شد.

این جلسه دارای سه بخش بود. ابتدا ارائه محققان از نتایج پژوهش‌شان که دو بخش توصیف داده‌ها و تحلیل نتایج را در برمی‌گرفت و بخش آخر جلسه به بحث و گفتگو میان حاضران در جلسه و محققان اختصاص یافت.

پژوهش موردبحث نتیجه یک پیمایش از شهروندان تهرانی بود که نمونه‌ای ۱۳۰۰ نفری را شامل می‌شد. بررسی با این فرض آغاز شده است که تغییراتی در جامعه رخ داده و به دنبال آن سبک زندگی اعضای جامعه هم تحول یافته است. حال پرسش محققان این بود که این تحولات چه تغییری در دینداری مردم و به ویژه برگزاری عزاداری‌های محرم ایجاد کرده است؟

در ابتدا توصیفی از داده‌های پژوهش به شرح زیر ارائه شد:

میزان حضور شهروندان در مراسم: ۸۴٪ به صورت حضوری و ۷٫۶٪ از طریق تلویزیون. تقریباً ۵۰٪ کل ده شب در مراسم شرکت کردند.

بر اساس اماکن: مساجد، حسینیه‌ها و تکیه‌ها اولویت‌های اول بوده و خانه‌ها و دسته‌های عزاداری اولویت بعدی. ۲۵٪ مردان و ۲۳٪ زنان در مسجد حضور می‌یابند. با افزایش سن ترجیح افراد حضور در مساجد است. جوانان بیشتر در حسینیه و تکیا حضور داشتند.

کنش مورد ترجیح افراد: ۴۶٪ سینه زنی انجام می‌دهند. ۱۴٪ زنجیرزنی. شرکت در مراسم روضه و مداحی بالاترین درصد را داشت یعنی ۴۱٪.

کدام هیئت را ترجیح دادند: بیشتر افراد به هیئت محله و بعد هیئت اقوام می‌رفتند و بعد از آن هیئت‌های قومی.

شیوه حضور: بیشترین درصد افراد همراه با خانواده و بعد به صورت فردی در مراسم شرکت می‌کنند.

شیوه مرجع مداحی: ۷۱٪ پرسش شوندگان مداحی را با ریتم‌ها و شعرهای سنتی می‌پسندند و

۱۸٪ با ریتم‌های امروزی و جدید.

نذری دادن: ۴۰٪ از پرسش شوندگان نذری می‌دهند.

نوع موسیقی مورد استفاده در ایام محرم: ۷٪ موسیقی روزهای دیگر سال و ۶۲٪ به موسیقی مذهبی در این ایام گوش می‌دهند.

نوع پوشش: بالاترین درصد گفتند مشکی می‌پوشند و ۱۸٪ گفتند که رنگ‌های شاد نمی‌پوشند. ۲۱٪ پوشش را در این ایام تغییر نمی‌دهند. با افزایش سطح تحصیل، مشکی پوشیدن کاهش می‌یابد. در رده‌های سنی بالای ۵۰ سال بیش از ۷۰ درصد مشکی می‌پوشند اما در رده سنی ۱۸ تا ۲۹ سال ۵۱٪ مشکی می‌پوشند.

در پرسش‌هایی از افراد تلاش شده است که سبک زندگی سنجیده شود و در نتیجه آن تیپ بندی‌ای با ۵ تیپ به دست آمد: ۱. سنتی ۲. متوسط متمایل به سنتی ۳. متوسط ۴. متوسط متمایل به مدرن ۵. مدرن. بیشترین شرکت کنندگان در مراسم ایام محرم از دو تیپ اول هستند. داده‌های بالا بر مبنای این تیپ‌بندی به صورت زیر تقسیم می‌شود:

- در مورد نحوه شرکت در مراسم همه گروه‌ها حضور مستقیم در مراسم دارند.

- در مورد مکان عزاداری برای طیف سنتی اولویت اول مساجد و بعد حسینیه و سپس دسته‌جات است. در طیف مدرن به ترتیب دسته‌جات، تکیه‌ها، حسینیه‌ها و مساجد هستند.

- ۷۱٪ سنتی‌ها سینه زنی می‌کنند و در میان طیف مدرن ۶۱٪. بیشترین فعالیت در هر دو طیف سینه زنی است.

- سنتی‌ها بیشتر ترجیح می‌دهند در مراسم مداحی و روضه حضور یابند ولی مدرن‌ها بیشتر در سخنرانی مذهبی و تماشای دسته‌جات.

- ۷۱٪ سنتی‌ها به هیئت‌های محلی و مدرن‌ها به هیئت‌های اقوام رجوع می‌کنند. سنتی‌ها هویت محله برایشان مهم‌تر است ولی مدرن‌ها چرخش شهری‌شان خیلی بیشتر است.

- سنتی‌ها اغلب همراه خانواده در مراسم شرکت می‌کنند. در مدرن‌ها درصد حضور فردی و خانوادگی برابر است.

- سنتی‌ها ریتم‌های قدیمی مداحی و روضه و مدرن‌ها ریتم‌های امروزی را می‌پسندند.

- ۶۰٪ سنتی‌ها به روند نذری دادن ادامه می‌دهند ولی مدرن‌ها تقریباً اکثریت قریب به اتفاق‌شان این کار را نمی‌کنند.

- ۷۴٪ سنتی‌ها و متمایل به سنتی‌ها در ایام محرم موسیقی مذهبی گوش می‌کنند ولی در مدرن‌ها حدود ۴۰٪ موسیقی مذهبی گوش می‌کنند.

- ۶۲٪ سنتی‌ها کل محرم مشکی می‌پوشند ولی مدرن‌ها اغلب صرفاً رنگ‌های شاد نمی‌پوشند.

- ۲۸٪ شهروندان سنتی و ۳۰٪ متوسط متمایل به سنتی، ۱۹٫۵٪ متوسط، ۲۳٪ متوسط

متمايل به مدرن و مدرن هستند.

در پايان بخش توصيفي پژوهشگران تلاش کردند تحليل هاي خود را در مورد اين پژوهش ارائه نمايند:

در مورد اينکه چرا آنقدر درصد متوسط ها در اين دسته بندي زياد است، محققان معتقدند که دليل آن قرار گرفتن جامعه ما در مرحله گذار از سنت به مدرنيته است که موجب شده نگاه ذات باورانه در شهروندان کمرنگ شود و افراد با تلفيق عناصری از سنت و مدرنيته سبک زندگي خود را سامان دهند. برخلاف مباحثي که مطرح می شود که سنت و مدرنيته با هم متعارض هستند در زيست شهروندان چنين تعارضی ديده نمی شود. رويکرد پيوندزنی در ميان شهروندان تهرانی مورد مطالعه به منظور خلق فضاها و معناهاي جديد و یک کنش لذت بخش است و نه در جهت مقاومت در برابر هژمونی سنت. البته در اين سبک زندگي ها مقاومتی پنهان نسبت به ويژگي ذات گرايانه فرهنگ سنتی وجود دارد زیرا در آن فرهنگ، چارچوب ها کاملاً مشخص است و امکان خلق و کنش خلاقانه وجود ندارد اما کنشگران در تمامی تيپ هاي اين دسته بندي به دنبال آن هستند که علاوه بر عمل به برخی ارزش ها و رفتارهاي از پيش موجود، ارزش هاي مورد اعتقاد خود را هم وارد عمل نمايند.

بيشترين درصد مدرن ها در رده سنی ۱۵ تا ۲۹ سال است و بيشتريين درصد سنتی ها در ميان خانم ها ديده می شود (۶۳٪). می توان با توجه به اين آمار از یک شکاف نسلی و گسستی جنسیتی در ايران سخن گفت.

پديده اجتماعی محرم صرفاً به معنای ايام مذهبی تلقی نمی شود بلکه وارد زندگي روزمره شهروندان شده است و همان قدر که مذهبی است، عرفی و سنتی هم هست. اين مراسم به یک معنا مذهبی نیست و اين را در نوع رويکرد مدرن ها می توان ديد.

سياليت عرصه عزاداری مذهبی را می توان در انتخاب مکان عزاداری در ميان سنتی ها و مدرن ها ديد. از دوران قدیم مساجد و حسينيه ها محل برگزاری اين مراسم بوده است و امروزه هم سنتی ها بيشتتر ترجيح می دهند در اين مکان ها حضور يابند ولی افراد دارای سبک زندگي مدرن مکان هايی مانند خيابان و منازل را ترجيح می دهند. اين مسأله از سوی ديگر نشان می دهد که اين مراسم ديگر صرفاً مذهبی تلقی نمی شود و گرنه بايد در همان مکان هاي مذهبی برگزار می شد.

حضور هويت بخش دين در حال تبديل شدن به حضور معنا بخش است زیرا افرادی که ممکن است خود را مذهبی هم تلقی نکنند در اين مراسم حضور می يابند و سعی می کنند سبک خاص خود را به کار گيرند و در واقع تبديل به دينداری فردی می شود و ديگر جمعی نیست. در اينجا با دين زيسته مواجهيم و نه دينی که از گذشتگان به اعضای جامعه رسیده است.

در پايان پژوهشگران به پرسش هاي افراد حاضر در جلسه پاسخ گفتند.

